

ОСЛОБОЂЕЊЕ САРАЈЕВА

У вријеме извлачења њемачке групе армија »Е«, Сарајево је имало велики оперативни-стратегијски значај за непријатеља. Служило му је као прихватна база и ослонац за пробијање ка сјеверу. Али, почетком 1945. године, када су се снаге групе армија »Е« већ биле повукле из западне Србије и Црне Горе, а нарочито послје ослобођења Мостара од стране јединица НОВЈ, Сарајево је за непријатеља изгубило свој ранији значај. Због тога је њемачка команда у Југославији предлагала да се напусти, јер су њемачке снаге у његовом региону биле доведене у тешку ситуацију дјелством јединица 2. армије и 5. корпуса у долини ријеке Босне. Међутим, Хитлер се тек 20. марта сагласио да се евакуише главни град Босне и Херцеговине. Али, то одобрење је дошло касно, па се њемачки 21. брдски армијски корпус, са шароликим и доста јаким усташко-домобранским снагама, нашао у тешкој ситуацији јер је већ био притијешњен са свих страна од 2, 3. и 5. корпуса НОВЈ. Због тога је био принуђен да упорно држи прилазе Сарајеву и ствара себи вријеме за повлачење и евакуацију више од 3000 рањеника, као и великих количина ратног материјала који је био нагомилан у Сарајеву.¹⁾

Штаб 21. армијског корпуса организовао је своју одбрану Сарајева и његове шире околине на тај начин што је расположивим снагама запосјео даље прилазе граду, у рејонима Подроманије, Пала, Јабланице, Иван-Седла, групишући своје јединице око комуникација. Ради што упорније и еластичније одбране, Нијемци су дуж комуникација заузели дубински распоред, запосједајући у њиховом захвату топографски јаке и фортификацијски добро утврђене положаје, као и зграде од тврдог материјала. Иза те линије спољне одбране, за одбрану су припремљени и посједнути јаки положаји у непосредној близини Сарајева, као и многе зграде у самом граду.²⁾ У ствари, одбрана Сарајева била је организована у три линије.³⁾

На правцима напада 3. корпуса НОВЈ, непријатељ се бранио са њемачком 181. дивизијом (без 359. пука), допунским батаљоном 1. усташког здруга, око 200 жандарма и 120 усташких милиционера. Те снаге биле су распоређене око комуникација Сарајево - Соколац и Сарајево - Папе - железничка станица Стамболчић. Поред јаких снага на другим прав-

1) Ослободилачки рат. 2. стр. 571.

2) Исто, стр. 572.

3) Перо Косорић, Ослобођење Сарајева, Источна Босна у НОБ-у, 2. стр. 695.

цима и у граду, непријатељ је западно од Сарајева држао у резерви 7. СС-дивизију.⁴⁾

Почетком марта је Генералштаб Југословенске армије⁵⁾ (ЈА) наредио 2, 3. и 5. корпусу да овладају непријатељевим упориштима на даљим прилазима Сарајеву и заузму полазне положаје за ослобођење града. Због тога је 3. корпус добио задатак да овлада Соколцем, Подроманијом и Рогатицом. С југа је долинама Праче и Железнице и преко Иван-седла упућен ка Сарајеву 2. корпус. Са запада су, још од јесени 1944. године, према Сарајеву биле ангажоване 4. и 10. дивизија 5. корпуса које су дјејствовале ка Зеници, на друму Бусовача - Кисел'ак и ка Тарчину.⁶⁾

Борбе на Гласинцу

Избијајући на Гласинац, 16. муслиманска бригада се 12. марта размјестила у рејон села Шенковићи и Паружевићи. Ту су јединице добиле кратак одмор да предахну од тешког марша и да се припреме за наредна нападна дјејства. У то вријеме у јединице 27. дивизије почело је да стиже совјетско наоружање па су измјена наоружања јединица и обука на новом оружју били важни задаци, који су се рјешавали упоредо са борбеним дјејствима. У склопу задатка који је имао 3. корпус, 27. дивизија је требало да, у еадјејству са 38. дивизијом, овлада непријатељевим положајима у захвату друма Рогатица - Подроманија - Сарајево, од споменика (к. 869) до закључно Чавчевог пол'а на Романији, гдје се бранио 363. пук 181. њемачке дивизије са групом усташа.⁷⁾ Намјера Штаба Дивизије је била да се дијелом снага савлада непријатељева одбрана у ширем рејону Подромакије а с другим дијелом да се пресијече друм између Чавчевог пол'а и Црвених стијена, како би се епријечили Нијемци да интервенишу с резервама ка Подроманији. Напад је организован у три нападне колоне, од којих је 16. муслиманска бригада била десна. Имала је задатак да заузме непријатељске положаје на Бреговима, Пландишту и споменику (к. 869). Напад је требало да почне у 22 часа 14. марта а предвиђено је да му претходи артиљеријска припрема од 15 минута. Десно од 16. муслиманске бригаде нападале су на Поховац, изнад Соколца, јединице 38. дивизије⁸⁾, а лијево 19. бирчанска бригада са три батаљона. Ради организације напада, командант Дивизије одржао је 14. марта састанак са командантима 16. муслиманске и 20. романијске бригаде.⁹⁾

За извршен'е добијеног задатка, Штаб 16. муслиманске бригаде ангажовао је 2. батаљон у нападу на положаје на Бреговима и Пландишту, а 1. батаљон - на брду гдје је споменик (скица бр. 24). Послије састанка са командантом Дивизије, командант Бригаде је са командантима батаљона

4) Ослободилачки рат, 2, стр. 572.

5) Одлуком Повјереништва народне одбране Демократске Федеративне Југоелавије пд 1. марта 1954. године НОВ и ПОЈ су преименовани у Југословенску армију, а Врховни штаб у Генералштаб ЈА као орган врховног команданта и Повјереништва народне одбране за сву оружану силу.

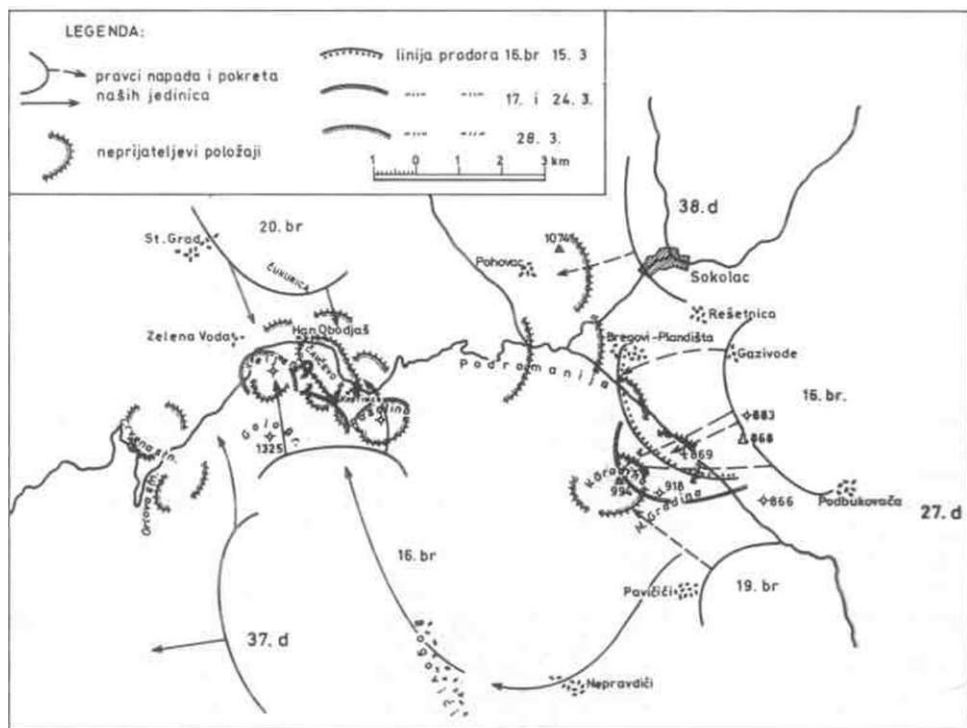
6) Ослободилачки рат. 2. стр. 572-3.

7) **Зборник** НОР-а ГУ/34, извјештаји Штаба 27 дивизије Штабу 3. корпуса од 16. III и 7 [V 1945, док. бр. 46 и 107.

81 Исто. запови)с*т Штаба 27. дивизије од 13 III 1945. док. бр. 37.

9) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8.

BORBE NA GLASINCU I ROMANIJI
14. III DO 2. IV 1945.

Skica br. 24

izvršio izviđanje neprijateljevih položaja i na zemljištu im dodijelio zadatke.¹⁰⁾

Napadu je, kako je i planirano, pretходила artiljerijska priprema. Ali, pošto je vršena noću, sa baterijom topova 76 mm, to je njen efekat bio slab, jer ni jedan bunker nije bio direktno pogođen. Takođe, ni vatra minobačaca, mađa preciznija, nije imala veći materijalni efekat. Nijemci su se branili iz više bunkera i pokrivenih zaklona od kamena, pa su samo direktni pogođi mogli da im nanesu gubitke.¹¹⁾ Čim je prestala vatra artiljerije i minobačaca, bataljoni su krenuli na juriš, ali ih je дочекала organizovana snažna vatra. Zbog toga su i ovog puta glavni posao morale obaviti čete - ručnim bombama. Ostaјући na dostignutim položajima, organizovale su napad bombashkim grupama koje su, pod zaštitom vatre puškomitraljeza, zasule bombama neprijateljeve bunke i rove. To je omogućilo da se u snažnom nalletu prođe u њемачке položaje. Међутим, и поред упорних настојања њима се није могло сасвим овладати јер у току ноћи нису биле заузете добро утврђене до-

10) Исто, и сјећање аутора.

11) Зборник НОР-а 1У/34, док. бр. 46 и сјећање аутора.

минантне отпорне тачке у систему непријатељеве одбране код сусједа десно и лијево (Поховац, Касарна и В. Градина)¹²⁾

Попгго су се налазили уклињени у непријател>еву одбрану, која није била нарушена, да би избјегли веће губитке, јер је земљиште било сасвим отк- ривено, батаљони су се у свитање повукли: 2. батаљон - на линију село Решетница - село Газивода, а 1. батаљон на положај к.883 - к.868 - к.866, западно од села Подбуковача. У борби 14/15. марта батаљони су имали 3 мртва, 3 нестала и 7 рањених. Губици које су нанијели непријатељу нису познати.¹³⁾

Анализирајући узроке неуспјеха у нападу током ноћи 14/15. марта, Штаб 27. дивизије оцијенио је да је до тога дошло »због тога што се непријатељ на сектору Романије, а напосе на правцу Црвене стијене - Соколац ду- бински јако утврдио, примијенивши објекте полусталне фортификаци- је, и што наша млада аргаљерија још није довољно извјежбана да ноћу тачно погађа одређене циљеве«.¹⁴⁾

Наредна три дана било је затишје. Слободно вријеме је искоришћено за борбену обуку и политички рад а и за припреме за нови напад на непри- јатеља. Овог пута у борбу је уведена цијела 16. муслиманска бригада на фронту Соколац- Велика Градина - споменик. Главне снаге (1,3. и 4. ба- таљона) упућене су на Градину и споменик, а 2. батаљон је нападао на исто- том одсјеку као ноћу 14/15. марта (скице бр. 24). Напад на Градину поново је подржавала батерија топова 76 мм и минобацачка ватра груписаних минобацача из свих батаљона.¹⁶⁾

Лијево и десно нису вршени напади на непријатеља. Наиме, намјеравадо се једним изненадним нападом овладати положајима на В. Градини,¹⁶⁾ којим је обрађена посебна пажња, због тога пгго су били главни ослонац њемачке одбране на десном крилу. Од прадавног илирског утврђења Ни- јемци су искористили зидине и развалине и у њима и око њих изградили више бункера који су били повезани каменим зидом, који је служио и као заклон и као саобраћајница. Испред зида и на појединим међупростори- ма између бункера биле су жичане препреке¹⁷⁾ и минска пол>а.¹⁸⁾

Послије краће артиљеријске и минобацачке припреме баталлни 16. мус- лиманске бригаде прешли су у напад у 23,30 часова 17. марта, поново су јединице успјеле да упадну у непријатељеве положаје и заузму више бункера и стрељачких заклона. Водила се жестока борба око зида, јер је био мјестимично висок више од два метра, па се тешко могао прећи. Ни- јемци су га бранили уздужном (фланкирном) ватром и ручним бомбама,

12) Иста

13) АВИИ.к. 1112,бр. рег. 6-8 <Те ноћи јењемачки363. гтук имао 11 погинулих и 30 ран>ених војника. Зборник НОР-а, 1У/34, напомена 5 и 7, стр. 5805.

14) Зборник НОР-а, 1У/34, док. бр. 47.

15) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8 и ејећање аутора.

' ^ Т у Је било једно од илирских утврђења - градина - по коме је тај топографски објект и добио име. (Види: Енциклопедија Југославије. Лексикографски завод ФНРЈ, Загреб, 1958, св. 3, стр. 470).

17) Зборник НОР-а, 1У/34, док. бр. 46.

8> Ђамил Казазовић.цит. чл. >БорилисмосезаСарајево«. ГУ нападу 19. бирчанеке бригаде 14/15. марта не спомињу се минска поља).

а терен испред њега освјетљавали ракетама. Па ипак се један број бораца пребацио преко зида, али су ту заустављени отпором из бункера са врха. Борба је вођена све до пред свануће. Пошто непријатељ није био савладан, ријешено је да се батаљони врате на полазне положаје. У овом нападу Бригада је имала 5 мртвих и 18 рањених бораца. Непријатељеви губици су процијењени на 50 избачених из строја.¹⁹⁾

Нови напад на Градину и друге непријатељеве положаје извршен је 24. марта у 18 часова. Овог пута нападу је претходила авио и артиљеријска припрема. Међутим, и поред готово непрекидне борбе током цијеле ноћи и наших губитака од 6 мртвих и 34 рањена - непријатељ није савладан, па су се поново јединице повукле на полазне положаје.²⁰⁾

Од доласка на Гласинац важни задаци такође су били војна обука, политички рад и пријем нових бораца. Знано се да предстоје теже борбе са непријатељем који се брани из добро утврђених положаја, па се настојало да се свестрано сагледају искуства - позитивна и негативна - из борби са њемачком групацијом у долини Дрине и у протеклим нападима на Градину и друге положаје. Држани су посебни часови о фронталној борби, значају ватре, утврђивању, о начину заузимања положаја и сл.²¹⁾

Још почетком марта Штаб Бригаде је обавијестио да ће се ускоро Бригада попунити новим борцима из Србије и са Косова и да нарочиту пажњу треба обратити пријему нових бораца Албанаца. За ту сврху стигли су и неки материјали (чланак Велимира Стојнића и др.) које је требало изучити. У програму политичког рада унесене су теме о народноослободилачкој борби народа Албаније, о положају Албанаца у Демократској Федеративној Југославији, о политици бивших режима Краљевине Југославије према Албанцима и о значају борбеног братства народа и народности Југославије у борби против окупатора и домаћих издајника.²²⁾

Такође, десетак посљедњих дана протекли су у живом политичком раду у еелима на Гласинцу. То је било вријеме пред изборе за срески народноослободилачки одбор, па су се јединице, нарочито политички комесари, ангажовали у објашњавању значаја тих избора, као и »значаја нове владе и њеног програма«²³⁾ То посљедње ратно прољеће било је врло тешко. Народ је гладовао. Зато је у јединицама покренута акција да се борци и старјешине одрекну једног до два obroка хљеба, меса, уља, шећера и мармеладе и др. у корист најсиромашнијих и оних који су поднјели најтеже жртве у ослободилачком рату. Преко интендантуре Дивизије прикупљене количине хране предате су народноослободилачким одборима.²⁴⁾

Доласком нових бораца с времена на вријеме у јединицама су се појављивале пароле против НОБ-а, за краља, у прилог интервенције западних савезника у Југославији итд. Сем тога, јављали су се и први случајеви са-

19) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8.

20) Исто.

21) Сјећање аутора.

22) АВИИ, к. 409, бр. рег. 16/1-«.

23) У Београду јемаривл Југославије Јосип Броз Тито 7. марта 1945. године образовао При времену народну владу Демократске Федеративне Југославије.

24) АВИИ, к. 409, бр. рег. 16/1-6.

морањавања, лакших трованл и разних симулиран>а ради извучења из борбе. Против свих тих појава вођена је борба у првом реду политичким средствима: појединачним разговорима, изношењем таквих случајева на четне састанке и сл. Изузетно су предузимане дисциплинске мјере.²⁵⁾

Јед>1 од минибацача 16. муелимангке бригаде у дјејству, у борбама за ослобођење Сарајева. март 1945. године

У другој половини марта у Дивизији је објавл>ено такмичење у свим областима рада и борбе под паролом »Све за Сарајево«. Партијска и скојевска организација су мобилисале цио састав Бригаде, нарочито омладину. Такмичење је почело прославом свјетске омладинске недјелзе, а требало је да траје до краја априла. Међу такмичарским задацима били су »... ко ће више уништити непријател>ских војника и претрпјети мање губитке, ко Не први упасти у непријатељски положај, ко ће бол>е извршити борбени задатак, ко ће више описменити бораца, затим политичко и културно уздизање итд.«²⁶⁾

У овом времену дошло је до више кадровских промјена у Бригади. У Штаб Бригаде је за замјеника команданта поставлен Омер Дедић, ранији командант 4. батаљона, а за начелника Штаба Селим Зелинчевић, командант 3. баталлна.

За команданта 3. батаљона је посгавлен Стјепан Кержан, војни инструктор у 4. батаљону.

25) Исто и сјеКа1№ аутора.

26) АВИИ. к. 409, бр. рег. 16/1-6, и Ибрахим Лојић, цит чл. •Ослобођен**, 9. IV 1973

Какав је интензитет и резултате имао политички и културно-просвјетни рад у Бригади у то вријеме, види се из извјештаја политичког комесара 27. дивизије. Он између осталог пише: »Политичких часова и конференција у овој бригади било је отприлике највише и показале су највише успјеха«.

Обавјепггавање бораца о догађајима било је најбрже и најболе. Одржавани су састанци са политичким комесарима батаљона и чета два пута. Такође се практикују и ванредни састанци руководиоца чета.

Културно-просвјетни рад током марта је оживио. Овоме је нарочито допринијела кампања такмичења, а читав рад течеорганизовано... Бригада је дала осам приредби за народ и војску.²⁷⁾

Борбе на Романи) и

J-Ј₀ на ређењу Генералштаба ЈА, 17. марта је формиран Оперативни штаб који је имао задатак да обједини рад 2. и 3. корпуса и оперативне групе 5. корпуса (4. и 10. дивизија и група бригада зеничког сектора) у борбама за ослобођење Сарајева. Планом тог штаба је било предвиђено да се прво заузму полазни положаји (на спољном појасу непријатељеве одбране) а послвије тога предузме напад на непријатеља у Сарајеву: с 3. корпусом са сјевероистока и истока, с 2. корпусом с југоистока, југа и запада, а оперативном фупом 5. корпуса са сјевера.²⁸⁾

У духу те опште замисли за ослобођење Сарајева, Штаб 3. корпуса је својом заповијешћу од 25. марта упознао потчињене јединице са идејом извршења добијеног задатка. Он је први дио задатка планирао на сљедећи начин: »... ликвидацијом непријатељских упоригга на друму Подроманија-Пустопоље изоловати Црвене стијене и по могућности створити услове за ликвидацију ових а исто тако вршити притисак на истурене тачке непријатељског распореда на сектору Подроманија - Поховац и приморати овог да напусти ове положаје. Активним дјејством са сектора Глог - Црни врх у правцу југа и југоистока потпомоћи извршење овог задатка (посредно)«.²⁹⁾

На тај начин је Штаб Корпуса желио да савлада спољну одбрану на свом сектору. У духу тога је Штаб27. дивизије извршио прегрупацију: 16. муслиманску бригаду упутио је на линију Расолина (к. 1241) - Голо брдо (к. 1325) са задатком да нападне непријатеља на том одсјеку и да пресијече друм између Чавчевог полја и Љелена (к. 1321); 20. романијску бригаду с друге (сјеверне) стране друма на линију Стари град - Чукурица (триг. 1389) са задатком да пресијече друм између Зелене воде и Хан-Обођаша; 19. бирчанска бригада је преузела положаје и ранији задатак 16. муслиманске бригаде (скица бр. 24).³⁰⁾

Покрет је 16. муслиманска бригада почела 25. марта и истог дана се размјестила у рејон села Павичићи, Неправдићи и Боговићи. Ту се задржала два дана и припремила за слеедећи задатак. На одсјек Расолина - Голо

27) АВИИ, к. 409, бр. рег. 16/1-6.

28) Ослободилачки рат. 2, стр. 573-4.

29) Зборник НОР-а. 1У/34. док. бр. 63.

30) Исто, док. бр. 107.

брдо кренула је 27. марта. Иако је календарски већ почело пролаће, на Романији, у шумама, није је биодубок. Вријеме је било лијепо, али ноћи су биле хладне, температура се спуштала испод нуле. Сем тога, на одсјеку напада који је додијелен Бригади није било воде нити колиба. Због тога је ријешено да се позадинске јединице задрже у селу Боговићима, одакле је требало дотурати храну и други материјал на положаје.³¹⁾

На одсјеку који је нападала 16. муслиманска бригада бранили су се дијелови њемачког 363. пука. Њихови положаји били су фортификацијски солидно организовани, нарочито на Чавчевом пољу. Нијемци су изградиле вишебункера и покривених стрелачких заклона који су међусобно били повезани рововима и саобраћајницама. Ту је било и неколико минобацача.³²⁾

Да би се постигло изненађење, Штаб Бригаде је ријешено да напад изврши из покрета, још у току ноћи 27. марта, прије почетка општег напада који је био предвиђен за 4 часа 28. марта. Изненађење је постигнуто и послје краће борбе заузети су Расолина и Љелен, али је непријатељ одбио напад на Копривице, Чавчево поле и Хан-Обојаш. Са тих положаја врло је ефикасно бранио прилаз цести и својим бункерима. Међутим, друм у том рејону је био потпуно под ватреном контролом батаљона 16. муслиманске бригаде. Они су се налазили на 200 до 500 метара од цесте, али на њу нису избили. Све до сванућа покушавало се продријети у њемачке отпорне тачке, али без успјеха. Ситуација се није битно измијенила ни када су, са сјеверне стране, прешле у напад јединице 20. романијске бригаде. Нијемци су и њих, као и батаљоне 16. муслиманске бригаде задржали испред својих ровова и бункера.³³⁾

Међутим, основни задатак - пресијецање комуникације - 16. муслиманска и 20. романијска бригада су извршиле. Заузимајући Љелен, 4. батаљон 16. муслиманске бригаде запосјео је и друм и пресекао везу између непријатељских јединица на Чавчевом пољу и на Црвеним стијенама.³⁴⁾ Лијево од њега, такође је био на друму батаљон из 5. сандачке бригаде.³⁵⁾

У току дана борба је настаљена са краћим предасима. Непријатељ је у неколико наврата покушао да испадима својих јединица с фронта и провлачењем мањих дијелова кроз шуму у нашу позадину поврати изгубљене положаје, али је сваки пут био одбијен. У току ноћи 27/28. и у току дана 28. марта, 16. муслиманска бригада је имала 19 мртвих и 39 рањених.³⁸⁾

Борбе на одсјеку Копривице - Чавчево поле - Хан-Обојаш настаљене су све до закључно 1. априла. Смјењивали су се наши напади и непријатељски противнапади. Многи ровови и бункери су за то вријеме по неколико пута прелазили из руке у руку. Сви покушаји да се заузме Чав-

31) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8 и сјећање аутора.

32) Имали смо прилику да послје завршених борби, у току 4. априла 1945. године, разгледамо фортификацијску организацију непријатељске одбране на Чавчевом пољу. Напомена аутора.

33) Сјећање аутора.

34) Зборник НОР-а, 1У/34, док. бр. 107.

35) Сјећање Ибрахима Лојића.

36) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8.

чево поље остали су без успјеха. Ватром минобацача није се могла неутралисати фортификацијски добро организована одбрана. Придодата батерија топова 76 мм није се могла довући на положаје шумским стазама јер су још биле затрпане снијегом и препријечене обореним стаблима. Бомбашким фупама је било тешко савладати све бункере, јер је предтерен био откривен и ватром добро брањен, па је тешко било прићи рововима и бункерима, а готово немогуће - оним који су били у центру непријатељског распореда. То су отежавале и ведре ноћи са јаком мјесечином.³⁷⁾

Треба, такође, истаћи да се непријатељ умјешно бранио. Налазећи се у окружењу, често је интервенисао резервама, заустаљајући продоре батаљона или, пак, вршио испаде у позадину нашег распореда, присиљавајући јединице Бригаде да прекидају нападе или да врше прегруписавање. Такође, запажено је да су Нијемци имали више снајпера којим су нам наносили губитке. Тако, на примјер, у исто вријеме рањени су, вјероватно од снајпера, командант 4. батаљона Ибрахим Лојић, бригадни референт санитета Анкица Звицер и командир 1. чете Рифат Мехмедовић, који је убрзо подлегао од те ране.³⁸⁾

У току четвородневних борби, 16. муслиманска бригада имала је 15. мртвих и 61 рањеног борца и старјешину. Појавио се проблем евакуације тежих рањеника. Дивизијска хируршка екипа налазила се у селу Парижевићима. С обзиром на њене могућности и борбени поредак Дивизије, она није могла истурити своје дијелове ближе 16. и 20. бригади и због тога је пренос рањеника, и поред свих настојања, на тешком и лошем путу, трајао више од 6 часова, па су хируршке интервенције касиле. Зато се десило да је неколико рањеника умрло јер им се није могла благовремено пружити хируршка помоћ.³⁹⁾

Такође, током борби на Романији код нових бораца јавило се неколико случајева упале плућа. То је била посљедица не само ненавикнутости на планинске услове него и слабог смјештаја. Тих неколико дана борци су били напољу а само повремено у бајтама које су изграђене од јелових грана.⁴⁰⁾

И поред испољене примјерне упорности јединица и пожртвовања велике масе бораца, ипак се у борбама на Романији запазило да нови борци нису довољно припремљени за тако тешке борбе. Они су прошли кроз кратку обуку у допунским батаљонима, али она је била недовољна за сложене борбене услове какви су владали тих дана на Романији. Тако се, на примјер, десило да је једна група нових бораца последице краће борбе напустила положај на Лаељену и тиме довела у тешку ситуацију своју јединицу.⁴¹⁾

Но, и поред свега тога, ударима бригада 27. дивизије њемачки 363. пук се нашао пред уништењем. Претрпιο је тешке губитке⁴²⁾ и његова способ-

37) Исто и сјећзђе аутора.

38) Исто.

39) АВИИ, к. 409. бр. рег. 16/1-6.

40) Исто и сјећање аутора.

41) АВИИ, к. 409, бр. рег. 16/1-6 и сјећање аутора.

42) Када се непријатељ повукао, иа положајима око Чавчевог поља и Расопине оставио је гробља са више десетина хумки, изнад којих су биле крстаче са шлемовима (Сјећан*? аутора).

ност за даљу одбрану је била знатно смањена. Због тога је командант њемачког 21. корпуса хитно интервенисао са дијелом снага из своје резерве. Из рејона Сарајева је преко Олова ка селу Медојевићи упутио 1. априла 14. пук 7. СС-дивизије. Тим неочекиваним продором непријатељ је угрозио позадину и бок 38. дивизије и позадинске јединиде и установе 3. корпуса. Због тога је Штаб Корпуса обуставио нападе на 363. пук, а главнину снага упутио према 14. СС-пуку: најприје два батаљона из 27. дивизије, а послје тога и главнину 38. и дијелове 27. дивизије.⁴³⁾ У рејону Расолина, Љелен, Голо брдо задржао је само 16. муслиманску бригаду са задатком да онемогући спајање непријатељских снага са Црвених стијена и оних у рејону Подроманије.⁴⁴⁾

Међутим, већ сутрадан, 2. априла, услиједила је интервенција јачих снага непријатеља на правцу Сарајево - Мокро - Црвене стијене. Оне су се пробиле до линије Љелен - Лучевник.⁴⁵⁾ Истовремено су непријатељеви дијелови на Чавчевом пољу предузели напад ка ЈБељену са циљем да се споје са својим јединицама које су им стизале у сусрет. Током цијелог дана батаљони 16. муслиманске бригаде водили су жестоку борбу с Нијемцима. Тек увече, у 20 часова, непријатељ је заузео Расолину и Љелен и тако ослободио друм за извлачење свог 363. пука.⁴⁶⁾

У току 2. априла је Штаб 27. дивизије наредио и 16. муслиманској бригади да се и она прикључи главнини Дивизије на Гласинцу. Према том наређењу, Бригада је почела покрет у 20 часова, онако како се који батаљон извлачио из борбе. Преко села Неправдића избила је 3. априла у рејон села Парижевићи - Решетница.⁴⁷⁾ Тиме је 16. муслиманска бригада завршила борбе на Романији.

За то вријеме је главнина 3. корпуса присилила 14. СС-пук, који је претрпиознатне губитке, да се повуче ка селу Мокром. Међутим, тај СС-пук је, привлачењем главних снага 3. корпуса ЈА на себе, олакшао 363. пуку да се лако извуче ка Сарајеву.⁴⁸⁾

Продор у рајево

Још 3. априла непријатељ је држао рејон Подроманије. Тек, увече, око 22 часа, без узнемиравања, прикривено је напустио положаје и упутио се ка Сарајеву.⁴⁹⁾ Дан раније, 2. априла, Штаб њемачког 21. армијског корпуса саопиштио је план повлачења из рејона Сарајева и одредио 181. дивизију у заштитницу, стављајући под њену команду 964. тврђавску бригаду и 8. усташко-домобранску дивизију.⁵⁰⁾ Планом је било предвиђено: да се 181. дивизија ноћу 2/3. априла повуче на линију »Рот« (Пале - Мокро), а 3/4. априла на линију »Пантер« (источна ивица Сарајева); да се 181. и 396. дивизија 4/5. априла повуку на линију »Барен« (западна ивица Сарајева и за-

43) Ослободилачки рат. 2, стр. 565.

44) Исто.

45) Зборник НОР-а, Г//34, док. бр. 107.

46) Ђамил Казазовић. цит. чл. »Борили смо се за Сарајево«.

47) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8.

48) Ослободилачки рат, 2. стр. 576.

49) Зборник НОР-а, 1У/34, док. бр. 107.

50) Исто, напомена 3 и 7 уз док. бр. 99, стр. 541.

падно од Илице), одакле би се 5/6. алрила повлачење наставило ка Зеници.⁵¹⁾

Међутим, притиснут нашим снагама непријатељ је каснио у реализацији својих одступних планова. Иако се готово несметано извукао из рејона Подроманије, морао се нешто дуже задржати испред Сарајева.

Извлачензе њемачких снага на фронту код Подроманије примијењено је изјутра 4. априла, па су 27. и 37. (санџачка) дивизија 2. корпуса прешле у гоњење. Међутим, главнина непријатеља је тада већ била одмакла и борбе су вођене само са мањим заштитним дијеловима.⁵²⁾

Изјутра, 4. априла, кренула је 16. муслиманска бригада из рејона села Решетнице у гоњење друмом од Подроманије ка Црвеним стијенама. С обзиром на конфигурацију земљишта, гоњење је организовано са једним баталном, који се кретао више као претходница бригадне колоне него као гонећи одред. Већ изнад села Дикаља наишло се на прве препреке. Непријатељ је исјекао више стабала и превалио их преко пута. За њих је везао мине изненађења, настојећи да тиме отежа уклањање препрека, нанесе губитке и успори наш покрет. Бригадни минери су то одмах открили и колона је ту, и на другим мјестима, обишла препреке и наставила даље. На путу су, такође, на неколико мјеста постављене и противтенковске мине, а на положајима Копривица, Чавчево поље и Хан-Обођаш, у бункерима и рововима, било је више мина изненађења које су скривено постављене уз остављено наоружање и другу војну опрему.⁵³⁾ Штаб Бригаде је о томе благовремено обавијестио све јединице, па је био само један или два случаја рањавања.⁵⁴⁾ Послије подне су без борбе запосједнуге Црвене стијене а предвече је Бригада заноћила у рејону села Мокро.⁵⁵⁾

Сутрадан, 5. априла, изјутра око 10 часова, 16. муслиманска бригада је у оквиру општег наступања ка Сарајеву продужила покрет друмом од Мокрог. На челу је био 2. батаљон, иза њега су маршевали 3, па 4. батаљон. Позадински дијелови Бригаде и батаљона кренули су нешто касније под заштитом 1. батаљона. Авизиран је напад на град, па су батаљони растеређени позадинских дијелова, како би били што покретљивији. Све до пред М. Глог (к.1227) није било непријатеља. Међутим, ту, на линији Шилато брдо - Глог (триг. 1405) - М. Глог - Гњило брдо били су дијелови 363. њемачког пука који су штитили извлачење из Сарајева.⁵⁶⁾

Нијемци су на претходницу отворили ватру, па је 2. батаљон развио своје двије чете, које су, уз подршку минобачача и противтенковског топа, гтротјерале непријатеља. Било је то нешто прије 15 часова. Са Штабом Бригаде се кретао командант и политички комесар Дивизије. Командант је у 15 часова усмено наредио да 16. муслиманска бригада почне продор у Сарајево (скица бр. 25).⁵⁷⁾

51) Исто, иапомсна 11 уз док. бр. 212, стр. 1111.

52) Исто и сјећалке аутора.

53) Сјећање аутора.

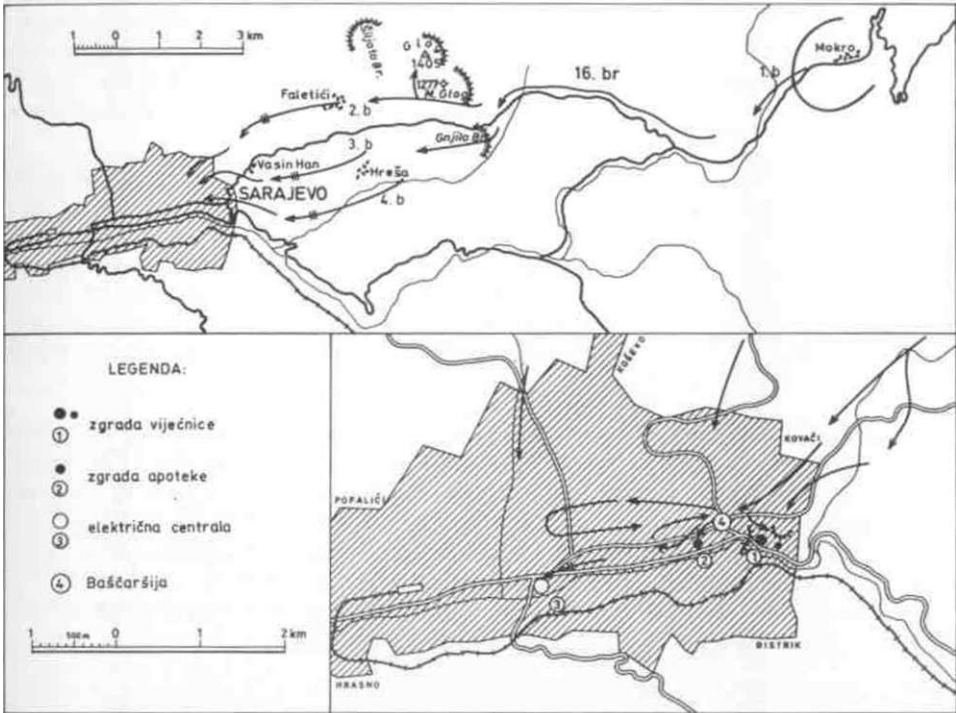
54) Колико се сјећамо, један борац је у бункеру нашао нали-перо и, када га је покушао узети, дошло је до експлозије и рањавана.

55) Сјоћање аутора.

56) Ђамил Казазовић, цит. чл. »Борили смо се за Сарајево«.

57) Исто.

PRODOR 16. BRIGADE U SARAJEVO

Skica br. 25

Тада је Штаб Бригаде ријешио да 2. батаљон наступа с десне, а 3. батаљон с лијеве стране гута. Са 2. баталном пошао је Омер Дедић, замјеник команданта, а са 3. баталном - Селим Зелинчевић, начелник Штаба Бригаде. Истовремено је 4. баталли упућен преко села Хреше на лијево крило Бригаде. Наређено је да баталли што прије продру до ивице града, без обзира на непријатељев отпор а да положаје, које не могу савладати, блокирају и обиђу. Позади, као резерва, оставлен је 1. батаљон, с намјером да се уведе у борбу зависно од развоја ситуације.⁵⁸⁾

Кад је 2. батаљон протјерао непријатеља са М. Глога, он је, не заустављајући се, наставио продор. Нијемци су га дочекали с Глога (триг. 1405), обасипајући ватром и дијелове који су се кретали друмом. Како је било наређено, 2. батаљон је иступио два одјела с митраљезима (према Глогу и Шиллтом брду) и продужио продор. Исто је радио и 3. батаљон. Дан је био ведар и на хоризонту се видјело неколико стубова дима. Потом се закључило да непријатељ минира и пали зграде, фабрике и друге значајне објекте у Сарајеву. То је био подстицај сваком борцу и старјешини да још брже крену ка граду. Прије напада батаљони су упознати да је један од задатака свих јединица и спасавање значајнијих објеката које ће непријатељ покушати да уништи.⁵⁹⁾

58) Ибрахим Лојић, цит. чп. "Ос.побођен"е», 11. IX 1973, и сјећање аутора

59) Сјећање аутора. .

Настављајући продирање, 16. муслиманска бригада се знатно истурила испред свог десног (20. романијска бригада) и лијевог сусједа (дијелови 37. дивизије). Поново је добила ватру с десног крила, у рејону села Фалетића и преко долине Мшвацке. Међутим, готово није ни одговорено на непријатељеве рафале. Наређен је покрет ка граду. У сљедећем скоку, батаљони су избили око 16 часова на линију Васин Хан - десна обала Мшвацке.⁶⁰⁾

У Васином Хану сачекала је Штаб Бригаде група (од 5 до 6) наоружаних сарајевских илегалца који су дали информацију о ситуацији у граду. Између осталог су саопштили да су Нијемци запосјели поједине зграде и да се из њих припремају за одбрану. Поменули су зграде Вијећнице, хотела »Европе«, Земаљске и Хипотекарне банке и др. Такође, казали су да се у Јајце-касани налази група од око 400 домобрана који неће пружити отпор. Ти другови су се ставили на располагање Бригади као водичи јединица за продор у град.⁸¹⁾

Од Васиног Хана батаљони су без отпора продужили наступање у град. Испред Вратника наишли су на лешеве неколицине њемачких војника које су, нешто раније, побили сарајевски илегалци.⁶²⁾ Кроз капију на Вратнику јединице 16. муслиманске бригаде прошле су око 17,30 часова 5. априла. Тада су на непријатеља у згради Вијећнице упућени 4. и 3. батаљон, а према Башчаршији и даље главном улицом ка Земаљској банци - 2. баталун. Маса народа дочекала је јединице на Вратнику и даље низ Коваче са поклонима⁶³⁾ и гтоклицима слободи, Титу и Армији.⁶⁴⁾

Осгаљајући стражу пред Јајце-касарном, гдје су се домобрани предали без отпора, главнина 16. муслиманске бригаде се спустила на Башчаршију. У том моменту још је било видно и још је возио трамвај. На трамвајској станици стајала је група усташа са фамилијама: били су натоварени коферима и замотуљцима, спремни да се пребаце до жељезничке станице. Наравно, чета 2. батаљона је зауставила трамвај и похапсила несуђене путнике. Касније ће та трамвајска кола добро доћи за праљење барикаде.⁸⁶⁾

Око 18 часова су 4. и дијелови 3. батаљона блокирали непријатеља у Вијећници и предузели први напад. Ту је, вјероватно, била једна њемачка чета са неколико тенкова. Она је требало да прихвати дијелове који су се повлачили низ Мил*ашку. Непријатељ је јаком ватром тукао све околне прилазе а главни улаз у зграду штитио је тенковима и ватром из бункера

60) Такобрз и енергичан продор 16. муслиманске бригаде присилио је батаљон 3в3. њемачког пука да се повлачи не у Сарајево, како је било предвиђено, него сјеверно од града (Ћамил Каззовић, цит. чл. »Борили смо се за Сарајево«).

61) Исто.

62) Сјећање аутора. (Ибрахим Лојић је забиљежио у свом дневнику да је те Нијемце ликовидирала 1. чета 4. баталјона и да их је спријечила да дигну табију у ваздух).

63) Тог дана многи грађани су припремљена јела изнијели пред борце наших јединица.

64) Сјећање аутора.

65) Десетак минута касније, чета 3. батаљона зауставила је код Катедрале једног домобрана који је возио пуш колица кофера и торби на жељезничку станицу. Рекао је да су то ствари домобранских официра и одвео патролу чете до њих. Она их је разоружала и ухапсила (Сјећање аутора и Селима Зелинчевића).

код некадашње нилане. Двије чете 4. батаљона су покушале да са бомбашким групама, уз подршку ватре из противтенковског топа и ручних бадача (цонбулова), продру у зграду, али их је непријатељ брзо одбио. Но, доста лако је заустављен. У то вријеме у граду се једино борба водила ту и око Вијећнице. Ватра се чула на падинама Требевића, гдје је нападала 37. дивизија, и далеко у Сарајевском пољу. Према добијеним извјештајима од 2. батаљона до Мариндвора није било непријатеља.⁶⁶⁾

Тада је Штаб Бригаде, који се налазио на Башчаршији, ријешило да се у околним улицама подигну барикаде, да се запосједне зграда преко пута Цареве ћуприје и да се чета из 3. батаљона, на челу са партијским руководиоцима батаљона Шефком Одобашићем, пробије до Електричне централе и онемогући непријатељу да је поруши. Колико се сјећамо, када су јединице избиле на Башчаршију, добијено је обавјештење да се у Електричној централи налази група илгалаца са задатком да је бране од непријатеља.⁶⁷⁾ Да је централа радила и била у нашим рукама, Штаб Бригаде је закључило по томе што су улице и већина зграда биле освијетљене.

Одмах послје тих одлука извршена је прегрупација снага: 2. батаљон, који је био ухватио везу са јединицама 38. дивизије, враћен је ка Башчаршији и дат му је задатак да организује одбрану и еспријечи евентуални покушај Нијемаца да се пробију тим правцем. Он се ангажовао на праљењу барикада. За ту сврху је искоришћено све што се могло наћи на тргу, дућанима и у кућама. Сем тога, јединице су ископале неколико гомила камене коцке у околним улицама.⁶⁸⁾

Са дијеловима 4. и 3. батаљона извршена су два напада на непријатеља у Вијећници и око ње. Али Нијемци су ефикасно тукли све прилазе и без тежих оружја није било могуће неутралисати њихову ватру. Још једном су извршили испад с намјером да потисну јединице око Вијећнице, али су их баталлни поново вратили назад.⁶⁹⁾

Док се још водила борба за Вијећницу, у Штаб Бригаде на Башчаршији дошао је Владо Перић Валтер, секретар градског комитета КПЈ за Сарајево, у пратњи групе наоружаних илгалаца. Чланови Штаба су га препознали, јер су се познавали из 6. босанске пролетерске бригаде, гдје је он, својевремено, био замјеник политичког комесара 3. батаљона. Рекао је да је од Централног комитета КПЈ добио задатак да спаси Електричну централу и тражио да му се додијели вод или чета за тај задатак. Штаб га је упознао да се у централи већ налази чета са партијским руководиоцем батаљона, јер је у међувремену стигао извјештај од ње, и истакао да тамо више нема потребе да се упућује нека јединица. Перић у то није био сасвим увјерен, па кад није добио тражену јединицу - кренуо је са поменутом групом илгалаца низ Башчаршију ка Обали.⁷⁰⁾

66) Исто

67) Исто.

68) Исто.

69) Исто.

70) Исто. (Сутрадан, када је Саргчено ослобођено, у Штаб 16. муслиманске бригаде дошла је група активиста НОП-а, међу њима је био и др Заим Шарац, и поздравила јединице Бригаде. Тада су они, жалосни, саопштили да је погинуо друг Валтер. Ниони ни чланови Штаба Бригаде нису тада знали да се под тим илгалним именом борио Владимир Перић.

Послије тога још неко вријеме је трајао препуцавање око Вијећнице. Вјероватно, добивши обавјештење да су се дијелови 363. пука повукли ка западној ивици града, непријателска група из Вијећнице кренула је у пробој под заштитом тенкова. Засута ватром чета 4. и 3. баталјона, она се упутила Обалом. Код Цареве ћуприје Нијемци је дочекао вод из 4. баталјона из зграде у којој се тада (и сада) налазила аптека. Непријатељ је засут ручним бомбама и ватром аутоматског оруђа. Њемачки тенкови су на то одговорили топовском и митраљеском ватром. Окршај је кратко трајао и Нијемци су се, остављајући око 30 мртвих, дали у бијег Обалом.⁷¹⁾

Тиме је 16. муслиманска бригада завршила борбе за Вијећницу. У зору њен један вод са противтенковским топом присилио је на предају још једну мању групу Нијемаца која је била заостала и крила се у стијенама недалеко од Вијећнице.⁷²⁾

Ујутро 6. априла Сарајево је било слободно. На зграду Вијећнице 16. муслиманска бригада је пред свануће извјесила југословенску заставу са црвеном петокраком.⁷³⁾

У току 5. и 6. априла, 16. муслиманска бригада је заробила преко 400 а убила и ранила око 60 непријатељских официра и војника. Имала је само 3 рањена борца. Између осталог, заплијенила је 16 митраљеза и пушкo-митраљеза и 1 минобацач.⁷⁴⁾

Ослобођење
Завидовића

Послије ослобођења Сарајева, гоњење непријатеља, који је одступао долином Босне, преузеле су јединице 2. и 5. корпуса, а 27. дивизија 3. корпуса и 53. дивизија 5. корпуса добиле су задатак да, прва, с десне, а друга с лијеве стране ријеке Босне, наодсјеку Жељче-Маглај уништавају непријатеља и његову технику«. На тај задатак је 27. дивизија требало да крене 8. априла у 5 часова, док се 53. дивизија од раније налазила у том рејону.⁷⁵⁾

За вријеме борби у Сарајеву и у току 6. и 7. априла у јединице 16. муслиманске бригаде ступило је око 300 нових бораца, већином омладинаца и омладинки.⁷⁶⁾

71) О борбама из зграде апотеке Ибрахим Лојић. између осталог, пише:

»Из ове зграде одбили смо метири напада. Нијемци су хтјели да под сваку цијену ликвидирају зграду и отворе себи пут за несметано повлачење из Вијећнице. На крају Нијемци су предузели одлучујућу акцију. Поставили су два тенка на лијеву обалу Миллцке, прекопута зграде апотеке и брзом топовском паллом гађали у зграду. Зграда се тресла и подрхтавала. Намјештај, стакла и отпаци од зида прскали су на све стране. Утрчаосам у собу и кроз прозор погледао на улицу. Угледих незамисливу слику: велика гомила Нијемаца збијених један уз другог у нереду се тискала и гурала широком улицом... Са плочника хватали су рањене и мртве како су могли и стигли и вукли их са гомилом. У соби гдје су борци - гробна тишина, без икаквог знака живота. Све је завијено загушљивом смјееом дима и прашине. На срећу убрзо се испоставило да нико од браиилаца зграде није рањен или погинуо. Када смо изашли на улицу, нашли смо око зграде апотеке више од 30 мртвих Нијемаца...« (»Ослобођење« од 11. IX 1973 године).

72) Ћамил Казазовић, чл. »Борили смо се за Сарајево«.

73) Исто.

74) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8.

75) Зборник НОР-а, 1У/34, зановијест Штаба 3. корпуса од 6. IV 1945, док. бр. 103.

76) Сјећан* аутора.

Пред покрет, прије подне 7. априла, извршена је смотра баталлна на Ковачима, изнад Башчаршије. Послије тога је 16. муслиманска бригада прошла главном улицом и упутила се ка Вогошћи, гдје је преноћила. Сутрадан је настављен марш до Семизовца, гдје је у 10 часова била смотра 27. дивизије. Наредних дана Бригада се преко Брезе, Вареша и Царева Њуприје пребацила у долину Криваје, на прилазе Завидовићима, гдје је razorужана група милиционера и домобрана.⁷⁷⁾

У долини Босне, од Жепча до Завидовића, тада се налазила главнина 181. њемачке дивизије. Она је имала задатак да прихвати 7. СС-дивизију и друге непријатељеве снаге које су одступале од Зенице. У Завидовићима и на положајима око њих, бранио се један ојачани пук. У граду је непријатељ за одбрану припремио више зграда и нарочито се утврдио у тзв. Швапском насељу. Из њега је бранио прилаз мостовима и друму. Код мостова су још раније били изграђени бетонски бункери, које су Нијемци посјели и штитили стрелачком ватром и противтенковским топовима. Ван града, на десној обали Босне, за одбрану су уредили положај код ушћа ријеке Криваје, на к. 380, затим на Драговцу и Подкљечу, а на lijeвој обали су посјели прву косу изнад града (Тутњевац, к.343; Биљечих, к.425, с. Дубравица). Од тежег наоружања имали су: 4 брдска топа, 2 хаубице,⁷⁸⁾ 3 противтенковска топа, 4 противавионска топа (флака) и оклопни воз.⁷⁸⁾

Када је стигао у рејон Завидовића, Штаб 27. дивизије ријешио је да добијени задатак изврши пресијецањем комуникације Жепче - Завидовићи - Маглај и заузимањем Завидовића. Његова идеја напада је била да ирво прекине комуникацију између села Мечевићи и Завидовића и код к. 204, тј. на ушћу ријеке Гостовић у Босну, да овлада положајима на десној обали Босне који доминирају мостовима и да тако оствари услове за напад на непријатеља у граду. У том циљу је у првом ешелону ангажовао 19. бирчанску (која је нападала од села Мечевића до ушћа Криваје у Босну) и 20. романијску бригаду (која је имала задатак да овлада непријатељевим положајима између ријека Криваје и Гостовић). У резерви је задржао главнину 16. муслиманске бригаде а [вена два батаљона требало је да обезбиједи позадинске дијелове Дивизије од евентуалног напада четника са Озрена.⁷⁹⁾

Главнина 16. муслиманске бригаде, као дивизијска резерва, поставила се у рејон села Жишци, Ковачи, Хркићи.⁸⁰⁾ Међутим, пред почетак напада, Штаб Дивизије измијенио је своју првобитну одлуку у томе што је и главнину 16. муслиманске одмах увео у борбу на правцу села Ставци - к.380 - к. 199, а батаљонима који су имали задатак обезбјеђења - додијелио и задатак дивизијске резерве (скица бр. 26).⁸¹⁾

77) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8. Ђамил Казазовић, Завидовићи, Наим ријеч, Зеница, 8. априла 1970.

78) Ђамил Казазовић, цит. чл. одв априла 1970, АВИИ, к. 1111, рег. бр.20-22. (Овај извјештај Штаба 27. дивизије објављен је у Зборнику НОР-а, ГУ/34, док. бр. 131, али се због грешке у штампању не може искористити).

79) Исто.

80) Исто.

81) У цит. операцијском извјештају Штаба 27. дивизије ова измјена није регистрована. Међутим, у операцијском дневнику 16. муслиманске бригаде регистроване су борбе Бригаде

Напад је почео у 2 часа⁸²⁾ 12. априла. Наступајући десном обалом Криваје и косом према к.380, батаљони су у току ноћи овладали тим положајем. Нијемци су пружили огорчен отпор из утврђене групе кућа (Швапско насеље) код ушћа Криваје у Босну, спречавајући продор наших јединице преко моста у град. Жеете борбе су вођене тог и наредног дана и ноћи. Поједиини положаји су по неколико пута прелазили из руке у руку. Честим испадима и противнападима непријатељ је успио да у току 13. априла задржи јединице 27. дивизије на достигнутим положајима.⁸³⁾ Каква је динамика и обострана упорност у тим борбама била, види се и по томе што су, на примјер, поједини положаји код 20. романијске бригаде у току овог дана дванаест пута прелазили из руке у руку.⁸⁴⁾ Слично је било и на одсјецима напада 16. и 19. бригаде.⁸⁵⁾

Ноћу 13/14. априла, послје извршених припрема, Дивизија је обновила напад. Батаљони 16. муслиманске бригаде су избацили Нијемце из групе кућа код ушћа Криваје у Босну и створили услове батаљону 19. бирчанске бригаде да се пребаци преко моста и продре у град. И управо када је још један батаљон те бригаде прилазио мосту, непријатељ је уз подршку жестоке артиљеријске ватре, нарочито ватре флакова, зауставио тај прелаз, поново овладао мостом и одбацио и батаљоне 16. муслиманске бригаде из »Швапског насеља«. Тиме је био спријечен продор наших јединица у Завидовиће, а 4. батаљон 19. бирчанске бригаде остао је у граду окружен од стране непријатеља. Али се он брзо дохватио тврдох зграда и успјешно продужио борбу. У томе су му помогли грађани Завидовића који су разводили његове чете по кућама, доносили им храну, а појединачно и активно учествовали у борби.⁸⁸⁾

Да би се помогло батаљону у окружењу, још у току ноћи 13/14. априла је покушано форсирање Босне, сјеверно од Завидовића, са задатком да се непријатељ нападне с леђа. Али, до сванућа пребацила се само једна чета 19. бирчанске бригаде, јер су Нијемци противнападом и артиљеријском ватром онемогућили даље пребацивање. На цијелом фронту, нарочито на мостобрану, дошло је до врло жестоке борбе. Главнина 16. муслиманске бригаде имала је задатак да поново овлада групом кућа код ушћа Криваје и да се на јуриш пребаци преко моста у град. У току дана 19. бирчанска бригада је успјела пребацити два батаљона на лијеву обалу Босне.

Истовремено су батаљони 16. муслиманске бригаде поново заузеле групу кућа на десној обали Криваје и ставили под ватру мост на Босни. Група од шест бомбаша из Бригаде у зору је препливала Босну и обасула бомбама бункер на мосту на лијевој обали. Међутим, непријатељ се одржао у бункеру, али је и та бомбашка група остапа у његовој непосредној

током шделог напада на непријатеља у Занцдовићима <види: АВИИ, к. 1111, бр. рег. 20-22 и к. 1112, бр. рег. 6-8). И ми се сјећамо да је главнина Бригаде од првог дана ушла у борбу за Завидовиће (напомена аутора).

82) У операшгјеком ичвјештају 20. романијске бригаде се каже да је напад почео у 24,00 часа. Зборник НОР-а, ГУ/34, док. бр. 160, а у операцијском дневнику 16. муслиманске бригаде регистране су борбе и 11. априла.

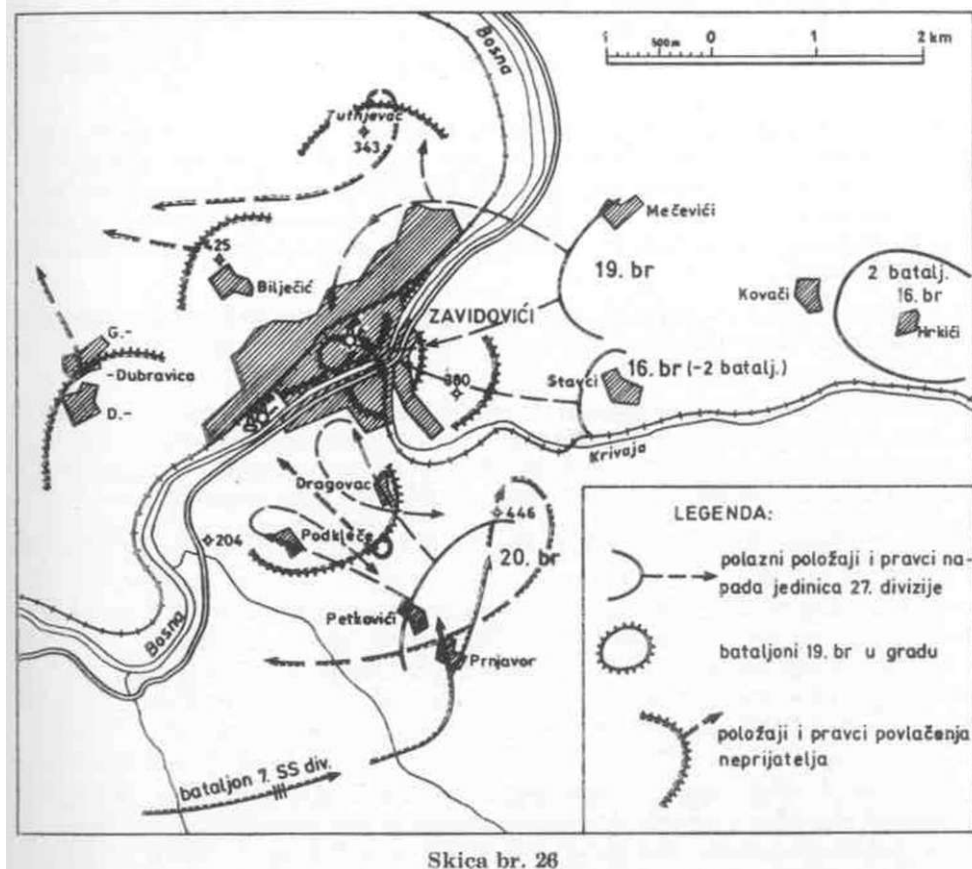
83) АВИИ.к. 1111, бр. рег. 20-22.

84) Зборник НОР-а, ГУ/34, док. бр. 160.

85) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8.

86) Тамил Казазовић, чл. од 8. априла 1970.

BORBE ZA OSLOBOĐENJE ZAVIDOVIĆA

Skica br. 26

близини. Да би је снабдио бомбама и муницијом, један је омладинац, који је у 16. муслиманску бригаду ступио у Сарајеву, осам пута препливао Босну.⁸⁷⁾ У међувремену је покушано да се и по дану изврши јуриш преко моста, али га је непријатељ спречио. Жестока борба је настављена.

Кад се почео осјећати притисак пребачених батаљона 19. бригаде и када се наступала криза код бранилаца, крајем дана је уследила интервенција једног батаљона 7. СС-дивизије. Он је упућен из Жепча и преко села Љескавица. Прњавор и Петковићи и к.466 изненада се појавио из борбеног поретка 20. бригаде и напао је с леђа. Она је, због тога, напустила положаје према Завидовићима и окренула се према њему. Пошто је продор Нијемаца на к.446 угрозио бок и позадину главнине 16. муслиманске

⁸⁷⁾ Мирко Тоиловац, Јуначки подвиг 27 дивизије у спасавању индустрију у Завидовићима, Фронт слободе, Тузла, 22. IV 1945. године. У чланку се, међутим, не наводе имена тих бомбата нити омладинца из Сарајева. У консултацијама са учесницима нисмо могли утврдити њихова имена, примј. аутора

бригаде, то је и она дио евојих снага рокирала у том правцу,⁸⁸⁾»Овим својим маневром непријатељ је ослободио сва три моста на ријечи Босни и цесту од Криваје до Жепча и успио да своје снаге извуче из града Завидовића а по томе да мостове поруши и несметано се повуче у правцу Жепча за Маглај« - пише у оперативном извјештају Штаба 27. дивизије⁸⁹⁾

Циљ тог њемачког маневра није одмах схваћен па су јединице касно кренуле у напад на непријатеља у граду. Батаљони 16. муслиманске бригаде су тек послје пола ноћи, у садјетву са јединицама 19. бирчанске бригаде, савладали њемачке заштитне дијелове у »Швапском насељу« и ујутро, 15. априла, пребацили се у град, гдје су заробили групу од 25 њемачких војника.⁹⁰⁾

У борбама за Завидовиће 16. муслиманска бригада је имала 26 мртвих и 40 рањених. Непријатељеви губици процијењени су на око 120 мртвих и рањених.⁹¹⁾

Одмах по ослобођењу Завидовића 16. муслиманска бригада је упућена у гоњење непријатеља десном обалом Босне - ка Маглају. Међутим, непријатељ није одступио десном обалом Босне, па су јединице 16. муслиманске бригаде сутрадан ушле у Маглај, који је већ био ослобођен.⁹²⁾

Тиме се завршио циклус борби 16. муслиманске бригаде у сарајевској операцији.

88) Тамил Казазовић, цит. ч.ч. од 8. априла 1970. године.

89) АВИИ, к. 1111, бр. рег. 20-22.

90) Тамил Казазовић, цит. чл. од 8. априла 1970, и сјећаље Ибрахима Лојића.

91) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8.

92) Исто, к. 1111, бр. рег. 20-22.